

שלושה שלבים, עשור אחד: חזון 2030 של ערב הסעודית – בחינה מחודשת

יואל גוז'נסקי ואשר גרנט-ששון | גיליון 2145 | 25 במאי 2026

עשור לאחר השקתו, חזון 2030 עודנו מהווה מסגרת מעצבת לשינוי הפוליטי-כלכלי שעוברת ערב הסעודית תחת יורש העצר מוחמד בן סלמאן. אף שהיזמה הביאה לשינויים חברתיים משמעותיים, הישגיה הכלכליים מעורבים, והממלכה ממשיכה להסתמך במידה רבה על הכנסות מנפט. המלחמה האחרונה עם איראן מסבכת עוד יותר את הפרויקט, שכן היא תיאלץ את ריאד להפנות משאבים לביטחון ולניהול סיכונים, ובמקביל עלולה לפגוע עוד באמון המשקיעים. כתוצאה מכך, חזון 2030 צפוי להיכנס לשלב חדש שיעוצב פחות באמצעות מגה-פרויקטים שאפתניים ויותר על-ידי הסתגלות אסטרטגית לחוסר יציבות אזורי. לפיכך, סביר שהיזמה לא תקרוס, אך היא לא תשיג את שאיפותיה המקוריות במלואן, מה שמשקף את המגבלות המבניות של מודל השינוי הריכוזי הסעודי.

מאז חשיפתו באפריל 2016, משמש חזון 2030 כשם כולל לתהליכי השינוי בערב הסעודית. מדובר במהלך מעצב-מורשת של יורש העצר מוחמד בן סלמאן, שנועד לארגן מחדש כלכלה התלויה בנפט, תוך הבטחת יציבותו העתידית של משטר מלוכני אבסולוטי. עשור לאחר תחילת יישומו, ובהתקרב מועד היעד הרשמי להשלמתו, חזון 2030 הניב הישגים כלכליים שנויים במחלוקת לצד הישגים פוליטיים וחברתיים. בשנים האחרונות, עבר הפרויקט עצמו ארגון מחדש. כעת, כאשר גלי ההדף של המלחמה האזורית מהדהדים ברחבי האזור, נראה כי חזון 2030 עומד להיכנס לשלב השלישי.

חזון 2030, עליו חתום בן סלמאן, נועד לחולל מהפכה בכלכלה שעמדה בפני איום חסר תקדים. אף ששיח הרפורמות התקיים בממלכה כבר משנות ה-70, ערב הסעודית נכנסה גם לעשור השני של המאה ה-21 כשהיא תלויה במידה מכרעת בהכנסות מנפט. לנוכח לחצים גוברים של גידול אוכלוסין, האצת המעבר לאנרגיה נקייה ותנועתיות במחירי האנרגיה, הפך הגיוון הכלכלי לעדיפות מדינית עליונה ואף קיומית. כהיערכות לעתיד של ירידה בהכנסות מנפט, חזון 2030 שם דגש על רפורמות פיסקליות ופיתוח סקטורים חדשים, מתיירות ועד ייצור מתקדם, תוך שינוי מודל של תעסוקה ציבורית מנופחת וסובסידיות נדיבות. עם זאת, כבר מראשיתו היה חזון 2030 פרויקט פוליטי מובהק, כאשר סדר היום של הגיוון הכלכלי הותנה בריכוזיות הכוח.

במחצית השנייה של העשור הקודם פירק בן סלמאן מוקדי כוח מתחרים בתוך משפחת המלוכה, הכפיף את הממסד הדתי וטיהר מוסדות מדינה מרכזיים. לאחר שצבר כוח פוליטי חסר תקדים עד סוף העשור, פנה יורש העצר לעיצוב מחדש של הסדר החברתי האולטרא-שמרני בממלכה. גישת הרפורמה החברתית ההדרגתית שאפיינה את קודמיו נזנחה לטובת שינוי מקיף ומהיר. אזרחי ערב הסעודית התעוררו למציאות שונה: מסעדות וחנויות החלו לפעול גם בזמן הקריאה לתפילה; צעירים וצעירות נהרו למוקדי בידור חדשים; נשים עלו על הכביש לראשונה, ובהמשך נכנסו גם לשוק העבודה; כיום, לפי דיווחים, הממשלה אף בוחנת מתן גישה חוקית [לאלכוהול](#). בעיני בן סלמאן, הרחבת החירויות הללו הייתה הכרחית הן לשם

חידוש הלגיטימציה בקרב צעירים סעודים והן לצורך עיצוב מחדש של דימוי הממלכה בזירה הבינלאומית – רכיב חיוני להשגת היקף התמיכה הבינלאומית הנדרש להצלחת חזון 2030.

ואולם, למרות ההתקדמות הפוליטית והחברתית של התוכנית, הנפט נותר עמוד השדרה הבלתי מעורער של הכלכלה הסעודית. בשנת 2025 היו רווחי הנפט כמחצית מהתוצר המקומי הגולמי. הצמיחה שאינה תלויה בנפט [נראית](#) מונעת בעיקר מדינמיקת שוק הנפט ולא ממאמצי הגיוון של החזון. הפריון המדשדש דרש הוצאה ממשלתית מוגברת כדי להניע הכנסות שאינן מנפט, מה [שיצר](#) גירעון תקציבי מתמשך מאז 2022.

כדי להבין את הישגיו וכשלויו, ניתן לחלק את התפתחות חזון 2030 לשלושה שלבים, המאופיינים בסדרי עדיפויות שונים.

חזון מעודכן

בגלגול הראשון של החזון, בין 2016 ל-2023, עמד במרכזו אוסף פרויקטי תשתית עצומים שכונו "מגה-פרויקטים". תוכניות פיתוח אדירות אלו נועדו לסמן קפיצת מדרגה היסטורית עבור הממלכה, ולהדגים את המעבר ממודל של תלות בדלקים פוסיליים ושמרנות חברתית לעבר סדר יום של פיתוח מודרני מתקדם, תוך יצירת הזדמנויות חדשות לתיירות ולהשקעות. ואולם, למרות שתוכננו לשמש ביטוי מובהק לשאיפותיה הגדולות של ריאד, הפרויקטים של חזון 2030 נתקלו במהרה בקשיים.

התפתחות פרויקט העיר העתידנית "הקו" (The Line) מדגימה היטב חלק מהאתגרים הללו. העיר, הממוקמת באזור ניאום בקצהו הצפוני של הים האדום, תוכננה כזוג מגדלים מקבילים דמויי חומה באורך 170 קילומטרים. בין חשיפתה בשנת 2021 ל-2025, זינקו הערכות העלות של העיר במיליארדי דולרים; התקוות למימון זר דעכו; [ולפחות](#) 50 מיליארד דולר שהושקעו בעבודות חפירה, תחבורה ובנייה לא עמדו ביעדי הפיתוח. ירידת מחירי הנפט החריפה את הלחצים הפיסקליים, והובילה לבחינה מחודשת של הגישה הסעודית לפרויקט "הקו" בפרט ולמגה-פרויקטים בכלל. בשנת 2023, צומצם הפרויקט באופן ניכר: השלב הראשון שלו, המתוכנן ל-2030, צפוי כעת לכלול שני קילומטרים בלבד במקום 16 הקילומטרים שתוכננו בתחילה.

מגה-פרויקטים אחרים התפתחו באופן דומה. באזור ניאום, העלויות הצפויות של שלושה מתוך חמישה פרויקטים מרכזיים יותר מהוכפלו. אבני דרך בפיתוח לא הושגו, כפי שניכר מהחלטת ערב הסעודית [לוותר](#) על אירוח משחקי החורף האסיאתיים ב-2029 בעקבות התקדמות בנייה איטית באתר הסקי טרוג'נה, שעלותו 38 מיליארד דולר. מחוץ לניאום, פרויקט אחד לפחות עדיין [נתפס](#) כבעל פוטנציאל – שיקום העיר העתיקה דירעיה בהיקף של 63 מיליארד דולר – אך גם הוא סובל מעיכובים. עד 2023, לנוכח האתגרים הגוברים, [החלה](#) ירידה חדה בהיקף החוזים שנחתמו לפיתוח הפרויקטים, מה שסימן תפנית עמוקה והוביל את חזון 2030 לגלגול השני.

בעוד המגה-פרויקטים נדחקו לשוליים, סקטורים בעלי פוטנציאל לתשואה מהירה יותר התקדמו במהירות. בשנת 2024 [הכריז](#) בן סלמאן על הקמת Alat, חברת ייצור מתקדם [שהתחייבה](#) להשקעות של 100 מיליארד דולר עד 2030. בהמשך אותה שנה [השיקה](#) ריאד קרן השקעות בבינה מלאכותית בהיקף של 100 מיליארד דולר, ולאחר מכן תוכנית השקעה בהיקף [דומה](#) במינרלים חיוניים. במקביל, בעוד ההשקעות במגה-פרויקטים נחלשו, [הציג](#) בן סלמאן תוכנית פיתוח חדשה ורחבת היקף לשירות עולי הרגל במכה.

שבועיים לפני המערכה הצבאית הישראלית-אמריקאית נגד איראן, [אישר](#) שר האוצר הסעודי כי סדרי העדיפויות של חזון 2030 אכן השתנו, וכי משאבים הופנו ממגה-פרויקטים לתיירות, תעשייה, לוגיסטיקה וטכנולוגיה. אולם לאחר שספגה לפחות 916 מתקפות טילים וכתב "מים איראניים", נראה כי ערב הסעודית עומדת להיכנס לשלב השלישי של החזון.

בעודה נגררת אל מרכז עימות אזורי מתרחב, ריאד אינה יכולה עוד להישאר מעל להתרחשויות. מאז 2019, כאשר כתב "מים איראניים" תקפו מתקני נפט סעודיים וצמצמו זמנית את תפוקת האנרגיה של הממלכה, פעל בן סלמאן להימנע מהסלמה אזורית – והניע דטאנט עם איראן כדי להתרכז בזירת הפנים: הן כדי למשוך השקעות זרות והן כדי להבטיח זרימת נפט יציבה למימון החזון עתיר המשאבים שלו.

אך כעת לממלכה אין כמעט ברירה אלא לחזק את מערך ההגנה, לשקם תשתיות שנהרסו, להשקיע בתכנון תרחישי חירום ולפעול לשיקום אמון המשקיעים. הקצאת משאבים מוגברת לכך תחייב דחיית עוד יוזמות שונות של חזון 2030. עוד לפני המלחמה [חוותה](#) ריאד את הגירעון התקציבי הרחב ביותר שלה זה חמש שנים, בטרם התווספו לחצים פיסקליים נוספים. במקביל, [השקעות זרות](#) ומימון פרטי – שהיו אמורים [להניע](#) את הסקטורים החדשים – נראים כעת פחות סבירים.

למרות זאת, אתגרים אלו אינם צפויים להביא לסיום מאמצי הגיוון הכלכלי. התמריצים להפחתת התלות בנפט נותרו בעינם – ואף מתחזקים – לנוכח פגיעותה של ערב הסעודית, כאשר עליות מחירי הנפט בשל המלחמה עלולות להביא [לירידה](#) בביקוש. עם זאת, ככל שריאד מפנה משאבים לצרכים דחופים, היקף ההשקעה ברפורמות כלכליות יירד, מה שיאריך את לוחות הזמנים להשגת יעדי חזון 2030.

יוזמות כלכליות מסוימות עשויות להרוויח מהטלטלה האזורית המתמשכת. ככל שהשווקים מחפשים נתיבי אספקה חלופיים, ערב הסעודית מבקשת להתקדם לעבר יעדה להפוך למוקד לוגיסטי עולמי, בתחרות ישירה עם איחוד האמירויות. בשנת 2025, משלוח ניסיוני ראשון [עבר](#) בנמל חדש שמוקם בניאום, מה שקיצר בחצי את זמן המעבר בין מצרים לעיראק תוך עקיפת מצר באב אל-מנדב המאיים בידי החות'ים. [במפרץ](#), הואצה הקמת פרויקטים לוגיסטיים בעקבות חסימת מצר הורמוז בידי איראן. אם תנופה זו תישמר ותנותב בתבונה, השקעות אלו עשויות להתברר כרווחיות.

יתרון נוסף אפשרי עבור חזון 2030 הסעודי בתוך הטלטלה האזורית נוגע לתחרות האסטרטגית עם איחוד האמירויות. גם איחוד האמירויות פועלת להשתחרר מתלות בנפט באמצעות רפורמות כלכליות. תוכניות הגיוון הכלכלי של אבו-דאבי שמות [דגש](#) על תחומים שגם ערב הסעודית מעוניינת לקדם, וביניהם בינה מלאכותית וייצור מתקדם. אך בעוד לאבו-דאבי יתרונו תחרותיים רבים על פני ריאד – ובהם כוח אדם מיומן והיסטוריה ארוכה של השתלבות בכלכלה הגלובלית – סביבת הביטחון שלה נראית פגיעה יותר. מאז 28 בפברואר, איחוד האמירויות הותקפה בידי איראן בשיעור הגבוה [פי שלושה](#) מזה של ערב הסעודית. בעוד שאבו-דאבי צפויה לפעול לצמצום חשיפתה למתקפות איראניות באמצעות הרחבת ההשקעות בביטחון, נחיתותה הגאוגרפית ביחס לערב הסעודית עשויה להסיט השקעות גלובליות לעבר ריאד.

חזון 2030 והשלכות המלחמה

מחויבותה של ערב הסעודית לחזון 2030 מסייעת להסביר את התנהלותה במהלך המלחמה האחרונה בין ארצות הברית וישראל לבין איראן. על אף היותה בעלת משאבים כלכליים נרחבים ומשקל אזורי משמעותי, נמנעה ערב הסעודית מנטילת תפקיד פעיל או מגיבוש עמדה ברורה במהלך העימות – פעולותיה הצבאיות נגד איראן נותרו מוגבלות ושקטות במכוון. מדיניותה התבססה בעיקר על הצהרות פומביות שהדגישו את הצורך ביציבות, לצד הכחשות חוזרות כי תמכה מלכתחילה במלחמה – אף שדיווחים הצביעו על כך שבן סלמאן עודד את וושינגטון לנקוט קו תקיף יותר כלפי טהראן. התוצאה הייתה עמדה זהירה ואף מהוססת שנועדה להימנע מעימות ישיר עם איראן, תוך הימנעות מהתרחקות יתר מהשותפות האסטרטגית עם ארצות הברית.

אך חולשה-לכאורה זו אינה תולדה של הסכנות פוליטית בלבד, אלא גם של חישוב אסטרטגי קר. ההנהגה הסעודית השקיעה את עיקר משאביה בחזון 2030, ולכן מלחמה אזורית רחבה נתפסת כאיום ישיר על עתיד הממלכה. לנוכח מגבלות אלו, בחרה ריאד במדיניות של איזון עדין: הימנעות מהשתתפות ישירה בעימות, שמירה על ערוצי תקשורת עם טהראן והמשך הסתמכות על ההרתעה שמספקת הברית עם וושינגטון. אף שמדיניות זו עשויה להיראות חלשה מבחוץ, מנקודת מבט סעודית היא משקפת ניסיון לנווט בסביבה אזורית בלתי צפויה תוך שמירה על האינטרסים הכלכליים והפוליטיים המרכזיים של הממלכה.

מכלול דינמיקות אלו מצביע על כך שיש להעריך את חזון 2030 לא על פי הרטוריקה השאפתנית שלו ולא על פי הצלחות נקודתיות. בראש ובראשונה, מדובר בפרויקט של שינוי חלקי. מבחינה פוליטית וסמלית הוא היה אפקטיבי במידה רבה, תוך ריכוז הכוח ועיצוב מחדש של דימויה הגלובלי של ערב הסעודית. מבחינה כלכלית, הושגה התקדמות בתחומים מסוימים, אך לא נרשמה השתחררות מכרעת מן התלות בנפט. מבחינה חברתית, הורחבו חירויות אישיות באופן מבוקר, לצד צמצום המרחב להשתתפות ואחריות קולקטיבית.

לפיכך, התוצאה הסבירה ביותר אינה קריסה אלא ביצוע חסר ביחס לשאיפות. חזון 2030 הדגים מה שלטון ריכוזי יכול להשיג בזמן קצר, אך גם חשף את מגבלותיו של פיתוח מלמעלה-למטה בהיעדר מנגנוני משוב ממוסדים והון אנושי ברמה מספקת. השאלה האם ערב הסעודית תוכל להתגבר על מגבלות אלו תלויה פחות במגה-פרויקטים או בקמפינים מיתוגיים, ויותר בכוננותה להשקיע באנשים, במוסדות ובמשל גמיש מעבר לאופק הסמלי של 2030.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.